

Формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів як науково-педагогічна проблема в сучасному освітньому просторі

Н. М. Хромченкова

Відокремлений структурний підрозділ Київський індустріальний коледж Київського національного університету будівництва і архітектури

Paper received 11.08.2016; Accepted for publication 23.08.2016.

Анотація. У статті узагальнено різні погляди на поняття «професійна відповідальність» як науково-педагогічну проблему, розкрито його складові, та значення для майбутньої діяльності. Обґрунтовано доцільність формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів в умовах вищого навчального закладу.

Ключові слова: професійна відповідальність, професійна діяльність, майбутні журналісти, освіта.

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейський освітній простір потребує створення сучасної ефективної системи освіти, спрямованої на формування освіченої, творчої, відповідальної особистості. Держава висуває нові вимоги до якісної професійної підготовки спеціалістів у ВНЗ в різних галузях освіти, ефективного опанування студентами професійних умінь і навичок, саморозвитку особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями визначення, формування професійної відповідальності та їх використання в навчально-виховному процесі займалися такі дослідники як: К. Абульханова-Славська, І. Бех, І. Вітковська, О. Бодальова, Л. Божович, М. Боришевський, І. Грабська, К. Мудзибаєв, А. Реан, С. Рубінштейн, М. Савчин, В. Сухомлинський, В. Чудновський та ін.

Мета статті: узагальнити погляди науковців на проблему формування професійної відповідальності, з'ясувати структуру і компоненти професійної відповідальності майбутніх журналістів.

Виклад основного матеріалу. Проблема відповідальності не є новою у вітчизняній та зарубіжній науково-педагогічній літературі. Вченими створено значну кількість наукових праць з формування професійної відповідальності, які розкривають феномен відповідальності та уявлення про нього, особливості формування в системі вищої освіти для різних професійних груп. Вони пропонують особистий підхід щодо розподілу реалізації зазначеного феномену в освітньому процесі, реалізуючи його через навчальні плани підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. Відповідальність розкриває людські якості, можливості, потенціал, мислення, інтелект, характер, поведінку, впливає на діяльність, виховує життєву позицію, нагадує про людську совість, навчає один одного показовими життєвими прикладами.

Поняття «відповідальність особистості», – Енциклопедія освіти України тлумачить, як усвідомлена необхідність співвіднесення власної поведінки із суспільними нормами та установками. Відповідальна особистість є характеристикою будь-яких відносин, в яких перебувають люди, і стосується різних аспектів їхньої діяльності, визначаючи спрямованість. Виявляється у свідомості, характері, почуттях, різних формах соціальної поведінки і свободі вибору. Тісно пов'язана зі знаннями

об'єктивних законів розвитку суспільства, рівнем освіти і культури. Ґрунтується на ставленні: до об'єкта діяльності – особливо у роботі з людьми; до самої діяльності; результату своїх можливостей.

Поняття «відповідальність» досліджує педагогічна етика, яка на основі відповідальності за долю підростаючого покоління обґрунтовує педагогічну мораль та її принципи, моральний обов'язок, моральну самосвідомість, моральну відповідальність, особливості моральних відносин педагога і вихованця, моральні наслідки зайнятої ним позиції і його вчинків.

З історичного аспекту із філософії Є. Манулов, звернув увагу, що основи відповідальності як соціального явища, простежуються з часів Античності. У працях Платона було чітко сформовано питання про свідомість людини, яка добровільно є творцем своїх вчинків і якою мірою вона за них відповідає [6].

К. Абульханова-Славська, довела що людина усвідомлює свою відповідальність і відчуває потребу знайти оптимальні можливості для досягнення цілей, які ставляться перед нею. Відповідальність передбачає впевненість у власних силах [1, с. 112].

М. Савчина розкриває поняття «відповідальність» як особистісну основу відповідальної поведінки, яка є смисловим утворенням особистості, своєрідним загальним принципом співвіднесення (саморегулювання) в межах цілісної мотиваційно-смислової сфери мотивів, цілей та засобів життєдіяльності. Автор зазначає, що відповідальна поведінка – це тип соціальної поведінки людини, спрямованої на реалізацію предмета відповідальності (обов'язки, доручення, завдання), вона внутрішньо опосередкована особистісним смислом цього предмета і суб'єктивно імперативністю інстанції відповідальності, а у зовнішньому плані – конкретними соціально-психологічними та матеріальними умовами її реалізації.

Сутність поняття «відповідальність» пояснює О. Сухомлинська в образі досконалої особистості, над формуванням якої повинен працювати педагог-новатор – це передусім міцно й органічно засвоєні національні та загальнолюдські цінності, це влада над собою, стратегія побудови життя, що передбачає постійний рух до здійснення все нових, більш важких, ніж раніше задумів, результати яких потрібні не тільки самій людині, а й усім людям; це створення

самою людиною середовища для свого розвитку, активне творче відображення дійсності; це межова самовіддача, вміння мобілізувати себе на подолання труднощів, прогнозувати наслідки своїх вчинків; це щирість, прагнення до об'єктивності та здатність приймати рішення – добре розраховані чи інтуїтивні – незалежно від думки оточуючих. Така особистість не тільки вміє відстоювати власні інтереси, а й піклується про загальне благо.

Морально й духовно зріла особистість вбачає високий сенс свого життя у вищих досягненнях і людяності [10].

Особливо цінний внесок у розуміння відповідальності як моральної категорії, її ролі в становленні особистості зробив видатний педагог В. Сухомлинський. Він довів, що відповідальність тісно взаємопов'язана з громадянськістю, яка, за його твердженням, є неспокойним і суворим сторожем розуму. Крім того, учений пояснював відповідальність особистості як похідну від обов'язку, совісті, вини та свободи, наголошуючи на тому, що відповідальність виявляється безпосередньо у внутрішньому прийнятті обов'язку, перетворення його на принцип свідомої доброї волі, що спирається на совість, самооцінку й самоконтроль [11].

На прояв різнопланової активності індивіда з «відповідальності особистості» звернув увагу А. Брушлинський. Автор переконував, що у процесі поведінки, коли людина проявляє себе у ролі її суб'єкта, створюються сприятливі передумови активного пізнання навколишнього світу, сутності та особливостей міжособистісних взаємин, коли рушієм виступає не психіка, а сама людина як особа, котра володіє своєю психікою [4].

«Відповідальність» має більш широке поле функціонування, не носить правового, примусового характеру, приймається добровільно соціальними суб'єктами, регулюється соціальними нормами, за порушення яких можуть бути застосовані лише суспільні санкції (засудження громадською думкою, ЗМІ, або схвалення, підвищення іміджу, довіри), в той час як за порушення юридичних норм можуть бути застосовані санкції у відповідності з адміністративним, навіть кримінальним кодексом, за І. Андрющенко [3].

Г. Ващенко у праці «Виховання волі і характеру» (1952) наголошував, що зміцнення молоді Української держави можливе через, виховання відповідальної молоді, розвиненої духовно, морально, художньо-естетично, фізично [5].

Вчений закликав шанувати національні традиції, створювати самостійну і незалежну державу, бути чесним, справедливим, відповідальним. Загалом, ми поділяємо думку автора, що відповідальний педагог формує відповідальних вихованців, передає своє особисте ставлення до праці, людей, держави.

Сучасна людина, це та людина, яка знає історію і може порівняти вчинки інших людей. Кращі зразки повторити та вдосконалити, а погані ніколи не повторювати. І ми вкотре все ж таки звертаємось до наукових джерел, щоб ще раз роз'яснити та системно розкласти доведені тотожності.

К. Ушинський довів, що запорука успіху в усвідомленні педагогом суспільної значущості своєї праці, відповідальності за її результати, життя людини у великій пошані й повазі суспільства до особи вчителя. Він сформулював головне завдання виховання особистості «впливи моральні» а саме: обов'язку і відповідальності перед народом, перед державою, сім'єю і самим собою; тобто громадське виховання спрямовано на підготовку громадянина своєї держави з високим почуттям обов'язку й відповідальності.

Український мислитель П. Юркевич з позиції філософської концепції гармонійного співіснування «серця» та «розуму» визначив мету виховання, що ґрунтується на врахуванні «трьох начал вихованців»: особливостей духу вихованців; необхідності виконання їм обов'язку стосовно родини, держави; його майбутнього. У такому контексті виховання і навчання поєднуються у спільній відповідальній діяльності суб'єкта з суб'єктом. Істинне знання не може здобуватися абстрактною, відірваною від життя людиною, адже «правда падає нам у серце» [12].

На думку А. Немчінінова, відповідальність – це системна особистісна якість, яка є результатом відображення об'єктивно необхідних відносин людини в суспільстві, що характеризує зобов'язаність людини свідомо виконувати вимоги відповідно до морального обов'язку, спеціальних норм та відповідати за свої дії перед собою, іншими людьми, колективом і суспільством [9, 28 – 29].

Базуючись на наукових джерелах, в яких досліджено проблему відповідальності визначено й проаналізовано, що формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів відбувається за певних норм поведінки, які діють у вільному суспільстві та побудовані на терпимості, справедливості, правдивості його членів. Вважаємо, що майбутній журналіст повинен розвивати свої інтелектуальні здібності і, перш за все аналізувати, приймати виважені рішення на основі аналізу проблеми, а також уміло, чітко доносити до оточуючих спільну справедливу думку.

На цьому контексті наголошує і американська дослідниця П. Уайт : «Якщо ми зацікавлені у формуванні громадянської мужності, вважаю за потрібне зосередитися на вихованні людей, які люблять свободу і справедливість, піклуються про благополуччя інших і знають як плекати і захищати ці цінності в повсякденному житті демократичного суспільства».

Досліджуючи проблему формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів, варто зазначити, що фахівець журналістики повинен бути компетентним у світових літературах, історії, географії, філософії, мистецтві, володіти знаннями про навколишній світ, щоб досліджувати різну проблематику суспільного життя.

Готуючи майбутніх журналістів, викладачі вищих навчальних закладів несуть відповідальність за підготовку інтелектуально-потужного, національно-свідомого, психічно-здорового, прогресивно-комунікабельного фахівця, яка дає усвідомлення про відповідальне ставлення до показової журналістської

професії на аудиторію, осуд, коментарі, зауваження суспільства та розуміє суспільну роль й місію журналіста в Україні.

Майбутній журналіст повинен мати свою стратегію й тактику, які поетапно розкривають підготовку, організацію й проведення журналістського процесу масового оточення людей, витримуючи при цьому методи, шляхи, засоби, форми спілкування, що найбільше відповідають умовам комунікації у даний момент і забезпечують стратегічний успіх. Тобто, використання засобів комунікативної мети, професійної поведінки з відповідальним характером за отриманий об'єкт журналістської діяльності. А саме, коментарі за перевіреними фактами, відбір правдивих словесних виражень, підтримка психологічного супроводу, передбачення та сприймання аудиторії інформації, конкретика подій, аналіз та шляхи удосконалення.

Викладачі вищих навчальних закладів повинні завжди пам'ятати, що журналістика зароджується щоденно в лоні людського спілкування і чинить на журналістів великий морально-психологічний вплив, якою є масова комунікація.

Звертаючи на це особливу увагу, ми розуміємо, що майбутній журналіст має багато цікавих та комунікабельних професійних ролей: комунікатора, пропагандиста, агітатора, піарника, лектора і т. д. Де, масова комунікація змушує його грати за певними правилами цього створеного інформаційного середовища. Порушення цих правил веде до зміни виду спілкування або до виходу за його межі. Тобто, формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів має бути свідомим та не виходити за рамки масового комунікаційного процесу, а постійно контролювати та керуватись цілями смислової діяльності.

Такий підхід посилює мотивацію навчання та викликає інтерес у студентів, усуває низку недоліків, що викликані неузгодженістю навчальних програм підготовки фахівців, дає змогу формувати цілісні світоглядні уявлення в процесі інтеграції різноманітних галузей знань про спілкування людини з людиною.

Беручи до уваги, що відповідальність – це внутрішнє психологічне усвідомлення та згодом педагогічне утворення у процесі навчання, яке виникає за певних умов, які перетворюють в готовність виконувати певну діяльність, створені умови допомагають переходити у практичну діяльність навчального середовища, під час яких ключова відповідальність мала б змогу формуватись і проявляти.

Особливої цінності набуває використання і впровадження відповідних засобів навчання та інформаційно-комунікативних технологій, що сприяє динамічному оновленню засобів формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів в сучасному освітньому просторі.

Одним зі шляхів розв'язання проблеми педагогічної освіти формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів є

впровадження системи різнорівневої підготовки у галузі застосування комп'ютеризованих технологій. На кожному рівні можна виокремити обсяги підготовки за навчальними програмами, які визначають: вивчення загальних можливостей використання комп'ютерної техніки в конкретній професійній галузі, застосування комп'ютерних засобів до постановки навчальних завдань, визначення і постановка професійних завдань і створення нових проектів програмного забезпечення професійного визначення. Кожний рівень передбачає вивчення конкретного навчального матеріалу, поглиблення і розширення знань з інформатики.

Успіх у будь-якій роботі, в тому числі журналістській, залежить від здібностей, індивідуально-психологічних особливостей особистості, які визначають якісний рівень продукції. Вони обумовлюють легкість і швидкість навчання новим способам і прийомам діяльності і не зводяться тільки до отримання знань та вироблення умінь і навичок.

Основними для журналіста здавна вважались літературні здібності. Ставлення аудиторії до тексту, а, отже, і до газети чи журналу, до програми радіо чи телебачення обумовлені мовною культурою медіа. Мова і стиль автора, уміння викласти свою думку і розкрити позицію іншого, здатність точно і яскраво розповісти про події, передати факт, оцінити і пояснити його – найважливіші складові професіоналізму. Саме тому досконале володіння словом є обов'язковим для журналіста. Крім цього сучасному працівнику ЗМІ притаманні дослідницькі, акторські, режисерські, комунікативні, організаторські й комерційні задатки.

Основою здібностей служить інтелект, який обумовлює засвоєння журналістом знань і досвіду, їх збереження, використання на практиці. Практика повинна бути комплексною. Це означає, що майбутні журналісти у процесі проходження практики виконують усі види та функції професійної діяльності. Виходячи з цього, визначаються мета та завдання практики [8, с. 8].

Отже, досліджуючи проблему формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів можна сказати, що вона завжди перебуває в центрі наукових пошуків. Слід визначити, що незважаючи на актуальність проблематики сучасної педагогіки і досить широке коло науковців, що займаються дослідженням формування професійної відповідальності, багато її аспектів залишаються малодослідженими, тому вирішення цієї проблема потребує впровадження в практику вищої педагогічної школи спеціального курсу щодо формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів.

Проведене дослідження не висчерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Перспективним є дослідження структури професійної відповідальності, її психологічні аспекти, методика формування професійної відповідальності у поєднанні з інформаційними технологіями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К. Стратегия жизни / К. Абульханова-Славская – М. : Мысль, 1991. – 112 с.
2. Аристотель. Никомахова этика / Аристотель // Сочинения : в 4 т. : пер. с древнегреч. / общ. ред. А. И. Довотура. – М. : Мысль, 1983. – С. 53.
3. Андрущенко В. Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів XXI століття / В. Андрущенко, В. Бондар // Вища освіта України. – 2009. – № 4. – С. 14–23.
4. Брушлинский А.В. О природных предпосылках психического развития человека / А.В. Брушлинский. – М. : Знание, 1977. – 64 с.
5. Ващенко Г. Виховний ідеал : підр. для педагогів, виховників, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 192 с.
6. Наскрізна програма практики та методичні рекомендації для денного і заочного відділень факультету журналістики (спеціальності: «Журналістика», «Медіа-комунікації») / К.О. Доценко, В.В. Костюк. – Запоріжжя : ЗНУ, 2012. – 73 с.
7. Немчинов А. В. Формирование ответственности как профессионально-личностного качества у курсантов младших курсов военного вуза : дис...канд. пед. наук: 13.00.08 / Немчинов Андрей Валентинович. – Саратов, 2005. – 192 с.
8. Сухомлинський В. Вибрані твори : в 5 т. / В.О.Сухомлинський. – К. : Рад. школа. – Т. 4. – 1977. – 640 с.
9. Юркевич П. Сердце и его значение в духовной жизни человека, по учению слова Божего // П.Д. Юркевич. – Философские произведения. – М. : Правда, – 1990. – С. 69–103.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Abul'khanova-Slavskaya K. Stratehiya zhyzny / K. Abul'khanova-Slavskaya – M. : Mysl', 1991. – 112 s.
2. Arystotel'. Nykomakhova étyka / Arystotel' // Sochyneniya : v 4 t. : per. s drevnehrch. / obshch. red. A. Y. Dovotura. – M. : Mysl', 1983. – S. 53.
3. Andrushchenko V. Modernizatsiya pedahohichnoyi osvity vidpovidno do vyklykiv KHKHI stolittya / V. Andrushchenko, V. Bondar // Vyshcha osvita Ukrainy. – 2009. – № 4. – S. 14–23.
4. Brushlynskyy A.V. O pryrodnykh predposylkakh psykhycheskoho razvytyya cheloveka / A.V. Brushlynskyy. – M. : Znanye, 1977. – 64 s.
5. Vashchenko H. Vykhovnyy ideal : pidr. dlya pedahohiv, vykhovnykiv, molodi i bat'kiv / H. Vashchenko. – Poltava, 1994. – 192 s.
6. Naskrizna prohrama praktyky ta metodychni rekomendatsiyi dlya dennoho i zaochnoho viddilen' fakul'tetu zhurnalistyky (spetsial'nosti: «Zhurnalistyka», «Media-komunikatsiyi») / K.O. Dotsenko, V.V. Kostyuk. – Zaporizhzhya : ZNU, 2012. – 73 s.
7. Nemchynynov A. V. Formyrovanye otvet-stvennosti kak professyonal'no-lychnostnoho kachestva u kursantov mladshykh kursov voennoho vuza : dys...kand. ped. nauk: 13.00.08 / Nemchynynov Andrey Valentynovych. – Saratov, 2005. – 192 s.
8. Sukhomlyns'kyy V. Vybrani tvory : v 5 t. / V.O.Sukhomlyns'kyy. – K. : Rad. shkola. – T. 4. – 1977. – 640 s.
9. Yurkevych P. Serdtse y eho znachenye v dukhovnoy zhyzny cheloveka, po uchenyyu slova Bozheho // P.D. Yurkevych. – Fylosofskye proyzvedeniya. – M. : Pravda, – 1990. – S. 69–103.

Formation of professional responsibility of journalists in the future as scientific and pedagogical problem in modern educational space

N. Hromchenkova

Abstract. In the article different looks are generalized to the concept "professional responsibility" as scientifically-pedagogical problem, he is exposed constituents, and values for future activity. Expediency of forming of professional responsibility is reasonable for future journalists in the conditions of higher educational establishment.

Keywords: professional responsibility, professional activity, future journalists, education.

Формирование профессиональной ответственности у будущих журналистов как научно-педагогическая проблема в современном образовательном пространстве

Хромченкова Н. Н.

Аннотация. В статье обобщены разные взгляды на понятие «профессиональная ответственность» как научно-педагогическую проблему, раскрыты он составляющие, и значения для будущей деятельности. Обоснована целесообразность формирования профессиональной ответственности у будущих журналистов в условиях высшего учебного заведения.

Ключевые слова: профессиональная ответственность, профессиональная деятельность, будущие журналисты, образование.